

lőit mozgassa, beszéltesse. Végső soron azonban mégis kiemelt fontossággal bír: Bogdán a helyszin hatalmának megfogalmazására, a „helyzettudat” tisztázására törekszik, s ezek a törekvései a személyességet is előtérbe állítják. S noha mindig önmagáról ír, kimeríthetetlennek érzi az írás lehetőségét. *Amabilis confusio* című elbeszélésében olvashatjuk: „Mégis, amit elmondtam magamról, csak annyira hasonlít hozzám, mint egy lakás, ahol már éltem, mint a nő, akit már szerettem, mint a folyó, amelyben már fürödtem. A folyóvíz is engedelmesen hozzám simul fürdés közben, magába engedi a testem, de ahogy kilépek belőle, összezárul, s többé nem emlékezik rám, nem marad nyomom benne, el sem kell felejtennem.”

Bogdán másik nagy témája a történelem. Említett írásában önmaga bukaresti tűnődésére — lázadására? — a századelő Bukarestjének képét vetíti rá. A helyszint aztán közép-kelet-európai méretűvé nagyítja. *Töredékek egy vígeposzból* című írásában pedig az ötvenes évek világát járja körül — noha sajátosan szűkíti az ábrázolt világ kereteit. Előbb a Huttera Béla borbélyműhelyében elhangzottakat követi, később pedig egy cirkuszi előadás alatt elhangzott beszélgetésekre alapozza töredékeit. A formai kísérletezés ellenére elmondhatjuk: a megírt időszakról s annak valóságos összefüggéseiről pontosan tudósít Bogdán László. Kötete tanúsága szerint következetesen önmaga útját járja, ez azonban az ő esetében semmiképpen sem jelent beszűkülést. Kísérleteivel még mindig a továbblépés lehetőségeit keresi...

*

A rövide fogott áttekintésekből is kitűnhet: a három kötet íróját egymástól több vonatkozásban is eltérő törekvések jellemzik. Az irodalom területén természetesnek kell elfogadnunk a különbözőségeket, így hát választanunk sem kell az egyik író javára, vagy a másik kárára. S legfőképpen azért nem, mert értékekről, noha egymással össze nem mérhető értékekről van szó. Györfi Kálmán a mindennapiság nagyobb epikus formában való megörökítésére törekszik, Mózes Attila „mesélő kedvének” engedelmeskedik, amikor az iszonyat kimondására vállalkozik, Bogdán László pedig már ereje pontos ismeretében kísérletezik. Mindhárom kötet újabb munkákat ígér, s ez az erdélyi magyar prózairás sokszínűségét, új irányokba fordulását is jelzi.

FÜZI LÁSZLÓ

Tamás Menyhért: Holtág

Tamás Menyhértnek négy kötet után már nagyságra is jelentős olvasótábora volt. Recenziók, levelek, üzenetek, személyes megkeresések egész sora, könyveinek gyors fogyása mutatta ennek az olvasótábornak a fokozatos növekedését. Hivatásos olvasók, tehát szerkesztők, kritikusok, irodalmárok, valamint irodalmat kedvelő egyéb foglalkozásúak együtt alkotják ezt a tábort; a mai magyar irodalmi alkotások és alkotók megítélésében, ez esetben elismerésében, ritka egyöntetűséget tanúsítva. Érdekes ez annál inkább, mert rövid még Tamás Menyhért könyvekkel mérhető írói útja. A négy közül az első 1974-ben jelent meg, a negyedik 1981-ben. Három verseskötet: *Szövetségben a fákkal*, *Küszöbök*, *Messzülő ég*; a negyedik próza: *Vigyázó madár*. (Ez utóbbi nemrég második kiadásban is megjelent, a Szépirodalmi Könyvkiadó Zsebkönyvtár sorozatában.) Karcú kötet mindegyik, a négy együtt tesz ki egy testesebb könyvet.

Mi a titka a sikerének? De nem is egészen jó a kérdés, mert a titkok ritkán megfejthetők, irtóznak a „tettenéréstől”. Inkább így: miért váltak gyorsan kedvelté-keresetté Tamás Meny-

hért könyvei? Több oka van, és nincs sorrendiség: mindegyik egyenrangú. Az egyik a témaválasztás. A ma Budapesten élő-dolgozó költőt Tolnához köti a sokban meghatározó gyermekkor, a világra—családra—önmagára eszmélés. Övéi, felmenői sorsa-élete, s a velük sorsos népcsoporté pedig Bukovináig nyúlik vissza. Ott született Tamás Menyhért is, Hadikfalván, 1940-ben. S onnan menekültek vele, testvéreivel, más családokkal együtt a szülei a következő esztendőben, kényszerűen. Földönfutásuk Bácskán keresztül Tolnáig tartott. Ott letek új otthonra, új földrajzi és életterre, amelyet kemény munkával, türelemmel, szenvedéssel és egymást féltéssel, örökös készenléttel és szívet melegítő szeretetsugár-küldésekkel birtokba kellett venniük. Kinek jól sikerült, kinek rosszabbul. Nem mindegyik, földből kitépett fa ered meg egyformán az új helyen, ahova átültetik. Tamás Menyhért ebből a közösségből hozta témáit. Ezekről az emberekről „faragja dalát”. Közülük is elsősorban családjáról: szüleiről, testvéreiről, önmagáról. Önkinzásig kegyetlen őszinteséggel, versben és prózában egyaránt.

A fentiekben benne van a másik ok is: egy népcsoport sorsát írja. S ez érdekes lehet nemcsak nekik, de minden hasonló sorsú-érelmű embernek. A harmadik ok: a stílus a nyelv. A legsűrítettebb, balladá-s tömörségű lírát választotta. S mert prózája is erősen lírai, elhallgatásos, jelzéses, utálatos — érvényes rá is az, ami verseire. Csak egy lépéssel megy tovább prózában, mint versben. Valamivel bővebb leírást kapnak a történések, plasztikusabbá válnak a jellemek. De valóban csak egy kicsivel; az olvasóra nagyon sok bízati. Majdnem mint a versben. Nagyon hisz a költő-író olvasóiban, nagyon partnereknek kell lenniük tehát a saját énjük, ismeretszintjük, egyéniségük szerinti belső, érelmi—gondolati „továbbírásban”.

Írásait tekintve jéghegyember Tamás Menyhért. Tengerben úszó jéghegy. Első közelítésre körülbelül csak egytized részt mutat magából; a többi rejtekezik. De megismerhető az a kilenc-tizednyi rész is. Csak éppen nehéz és veszélyes munkával. Jelképesen a víz alá kell merülni, megszokni a látást; a tisztánlátáshoz igazítani szerveink s agyunk működését. Át kell jutnunk ékes-nehéz szavainak súlyos-fajsúlyos rétegén; úgy, hogy közben megismerjük, és mint szellemi létünk számára megfelelő tartózkodási zónát elfogadjuk. Aki azonban nem fél a szellemi felfedezések nehézségeitől, vállalja a veszélyt — például a kényszerű önvizsgálat veszélyét, a véleményalkotás megkerülhetetlenségének, úgymond, veszélyét —, s állja is a próbát, az illően megjutalmaztatik. Megjutalmazza az író jobb önismerettel, s ebből következően jobb emberismerettel. Továbbá állandó változásoknak kitett, egykor létében fenyegetett, mégis megőrzött, világgal elfogadtatott, számos és szükséges új eleme dacára is jelentős mennyiségben, melengtetet-megnyugtató formában állandósult, örök üzeneteket hordozó szavakat, kifejezéseket tartalmazó anyanyelvünk szépségére emlékeztető-eszméltető szöveggel. Használja egykori szülőföldjének szavait, ha szükséges, mert tömörek, sűrítők, képi jelgűek.

Talán hosszú bevezető ez az eddigi, szavakban rögzített végiggondolás, amikor Tamás Menyhért legújabb, ötödik könyvéről kívánok szólni. De hadd rövidítem azzal, hogy az elmondottak — nem véletlenül, lévén szó egységes, átgondolt alkotói világról — érvényesek erre a kötetre is. Ismét próza, s az író második ilyen könyve. Címe: *Holtág*. A családtörténetet folytatja benne az író, azt, amelyet a Vigyázó madárban kezdett. Csak ott szülei voltak a főszereplők; itt pedig, a kitalált név, a részben megváltoztatott helyszínek, részletek ellenére is: saját maga.

Örök és egyben ettől időszerű téma. Közeg és életter cseréje. Faluból városba, vidékről fővárosba szakadt-szabadult fiatalember fuldokló küzdelme a sodró árral; az emberi, értelméletért. Igaznak nevelt ember a könyv hőse. S mint ilyen, sajnos, világunkban kiszolgáltatott. Mert naiv, mert bizakodó. Mert őszintesége és hiszékenysége a meztelenségig kitakarja, védtelenül hagyja, mintegy odakinálja az érelmi—önzési—tehetetlenségi fegyvereknek. A városba szakadtak kisémmizettsége, anyagi kiszolgáltatottsága, érelmi bizonytalansága, kihasználtsága, riadt kapkodása fogalmazódik meg ebben a kötetben, egy házasság felbomlásának ábrázolásában; költő írta prózában, lírai hangon és hangulatban.

Válik a városban még mindig helyét kereső férfi, mert kell, mert nem élhetnek együtt to-

vább, mert tévedés volt, mert az asszony, aki feljebb vitte, máshoz húz, mert a közös gyermek ellenére sem lett az ő asszonyává. S mikor rádöbben erre, váгна дühében oda mindent; talán az ajtóhoz az éjjelilámpát legelőbb — de karja elernyed, mert rádöbben: „*Itt semmi sem a tiéd...*” Kulcsmondát ez. Menekült ebbe a házasságba, a gyári munka egyhangúságából, a munkásszálló ridegségéből. A segédmunkás költözött a jól szituált családdhoz. S hiába, hogy később újságíró lett.

Szavai, mert verses szavak, kitárják a fényre a magánemberi vívódást is, helyzettől, foglalkozástól függetlenül. Csak az ember a lényeg. E szavaktól, tőlük-általuk testet kap, ami csak érzés és gondolat. Ettől igazán általános érvényű, ettől irodalom ez az írás.

Az otthoni környezet, a visszahúzó-visszaváró család itt is szerepel. A bánatát csak haza viheti, s a szegénységét is. A pénzkérést, hogy elindulhasson, mert egy időre nincs más út, az albérletek rideg tartományába, ahol egy-egy házinéni szinte fejedelem a maga négyzetméterein. A fáraókor rabszolgasága idéződik ebben a kényszerhelyzetben; albérleti lét az úrrakéták korában. Olvasás közben azt érezzük, hogy az ember megalázása nem szűnik, csak formája változik korról korra. A nyelv, a fogalmazás, az írói teljesítmény teszi nagyon hatásossá, éléménnyé a könyvet, amelyeknek végén a Holt-Körös partjára vezet el bennünket az író. Egy öreg emberhez, korábbi időben ugyancsak szülőföldjét elhagyni kényszerülőhöz, a világban helyét keresőhöz s végül megtalálóhoz. Sorsa valahol pandantja az íróénak. Ügyes befejezés ez. Megnyugtató, de nem felmentő saját gondolkozási, életvezetési felelősségünk alól.

A végére csak a kérdés maradhat: hogyan tudja folytatni Tamás Menyhért ezt a „családregényt”, „korregényt”? Nagyon kíváncsian, s tőle elkényeztetve, igényeinket magasra srófolva várjuk. (*Szépirodalmi.*)

MÁTYÁS ISTVÁN

„Kapavágásnyi sors” a Duna-tájon

RAFFAI SAROLTA: FÖLD, EMBER, FOLYÓ

Jó ideje vártuk már Raffai Sarolta könyvét. Bízunk, hogy a hallgatás fontos művet érlel, és vártuk a téma — a magyar parasztság utóbbi évtizedei — újabb feldolgozását. A vaskos mű olvastán azonban zavarba kerül a recenzens. Az első pillanatban a rossz beidegződés kérdései ötlenek fel benne és műfaji megközelítéssel próbálkozik. Szociográfiát, lírai életrajzot, vagy a kettő ötvözésében született nagyregényt olvasott-e? A kérdést nem tudván megválaszolni, talán kibúvót keresve, de most is joggal állítja: nem ez a válasz az elsődleges. Fontosabb a felelet arra a kérdésre, hogy hogyan sikerült a már terjedelmével is tiszteletet parancsoló vállalkozás? Persze így sem könnyebb a dolga. Hiba lenne kategorikusan fogalmaznia. Az elismerő szavak mellett szükséges, hogy fenntartásainak is hangot adjon, s a mű kissé részletezőbb bemutatásával kell a regényről alkotott véleményének hitelt szereznie.

Az írás címében Hatvani Dániel, a kiskunsági paraszt lét ihletésében született *Áznak a tanyák* című versének szavait idéztük. Talán azért jutott eszünkbe Raffai könyve kapcsán ez a vers, mert hangulati kapcsolatban a regénnyel, egyike a változásban is a múltat cipelő paraszti életérzés legszebb megjelenítéseinek.

Sebestyén Márton életregénye, a falu ábrázolása más irodalmi remimeszcenciákat is idéz. A főhős egyszerre rokona Móricz Turi Danijának, ugyanakkor Joó Györgynek is. Felfedezhetjük benne a Sarkadi-regények Gál Jánosát, akinek pályája — Tamás Attila szavaival — „a társadalmi mozgás részeként kezdett fölfelé ívelni” és a beilleszkedésre képtelen, ezért bukásra